

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 9 (87)

Одеса — 2009

Науковий вісник • Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. — 2009. — № 9 (87). — 234 с. — Мови укр., рос.

Редакційна колегія

Соколов В. М. (головний редактор), д-р істор. наук, проф.; Рябіка В. Л. (зам. головн. ред.), канд. політ. наук; Делієва Я. Г. (відпов. секретар).

I. Економічні науки: Зверьяков М. І., д-р економ. наук, проф.; Левицький М. А., д-р економ. наук, проф.; Матвеев С. О., д-р економ. наук, проф.; Осипов В. І., д-р економ. наук, проф.; Уперенко М. О., д-р економ. наук, проф.; Харічков С. К., д-р економ. наук, проф.

II. Політичні науки: Балабаєва З. В., д-р філософ. наук, проф.; Василенко С. Д., д-р політ. наук, проф.; Кармазіна М. С., д-р політ. наук, проф.; Коваль І. М., д-р політ. наук, проф.; Пахарев А. М., д-р політ. наук, проф.; Пойченко А. М., д-р політ. наук, проф.

III. Історичні науки: Демін О. Б., д-р істор. наук, проф.; Парієнко Г. К., д-р істор. наук, проф.; Соколов В. М., д-р істор. наук, проф.; Солдатенко В. Ф., д-р істор. наук, проф., член-кор. НАН України; Стьошін А. О., д-р істор. наук, проф.; Хмарський В. М., д-р істор. наук, проф.

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського державного економічного університету 22 квітня 2008 року, прот. № 6.

Редакційна колегія затверджена Експертною Радою (Всеукраїнська асоціація молодих науковців) 4 квітня 2008 р., протокол № 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації — серія ОД, № 881 від 12 вересня 2003 року.

Збірник “Науковий вісник” зареєстрований президією ВАК України від 30 червня 2004 р. № 3-05/7 як наукове видання з економічних, історичних наук; зареєстрований президією ВАК України від 8 червня 2005 р. № 2-05/5 як наукове видання з політичних наук.

Затверджено Вченою радою Одеського державного економічного університету 24 лютого 2009 р., прот. № 5.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8,
ОДЕУ
тел. в Одесі: (8-0482) 35-68-92

© Одеський державний економічний університет

ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах трансформаційної економіки України постає питання: на що зробити упор при переході на нові економічні рейки? Головне — це стабілізація господарського і всього суспільного життя; забезпечення повноцінної дії стимулів до праці, задоволення здорових потреб людини в достатніх для гармонійного розвитку матеріальних і духовних благ; впровадження високопродуктивної праці кожного на своєму робочому місці; відповідальність та ініціатива; активна підприємницька діяльність.

Необхідність адаптації до умов ринкової трансформації в Україні потребує перегляду багатьох теоретичних положень в контексті різноманітності переходів економічної теорії. При цьому не треба забувати, що ринкові механізми мають не чисто теоретичне, а й безпосередньо практичне значення. Чітке знання механізмів ціноутворення, які базуються на дії законів попиту і пропозиції, використання шляхів мінімізації витрат, постійний розвиток виробничих можливостей на основі НТП дозволяють здійснити повноцінний процес як простого, так і розширеного відтворення на базі максимального використання всіх наявних джерел.

Розробка стратегії розвитку можлива на основі визначення сучасних національних проблем, враховуючи ті обмеження, які не дають можливості для динамічного економічного розвитку: короткострокові цілі не повинні носити самодостатній характер, вони повинні бути етапом в рішенні завдань довгострокової економічної стратегії необхідно врахування досвіду, накопиченого за період трансформації вітчизняної та зарубіжної економіки, необхідне його переосмислення.

На характер відтворення впливає структура промислового потенціалу. Останній залежить в значній мірі від структури промислового капіталу. Коли мова йде про структуру промислового капіталу, ми, насамперед, маємо на увазі той склад засобів, ресурсів, праці, який може бути використаний в інтересах зростання виробництва. При цьому ми розрізняємо потенціал як явище, притаманне всій економіці, і в цьому значенні це явище

має всі ознаки і характеристики макроекономічного порядку. При акценті на потенціалі галузі і підприємства ми звертаємось до досліджень потенціалу в його мікроекономічному аспекті, тобто тому, в якому він представлений на рівні відтворення індивідуального капіталу.

Багато авторів приділяють увагу питанням відтворювального потенціалу, в тому числі професор Б. К. Лисин, професор С. Ж. Жекецева, Е. А. Молодолвану, В. П. Соловійов, С. Ф. Остапюк, В. А. Щеглов. Основну ідею, з якою вони погоджувалися без суперечок, можна звести до того, що збалансованість частин загального потенціалу є основною умовою повної його реалізації, так як відставання однієї з них виступає стримуючим фактором.

Підкреслюючи значимість структури потенціалу в контексті розширеного відтворення, ми виходили з виключного значення складу факторів виробництва, об'єднаних основними і оборотним капіталом, кількості і якості робочої сили, яка застосовується в процес виробництва. З урахуванням таких пріоритетів реалізація потенціалу на макроекономічному рівні приймає вигляд використання тих засобів виробництва і робочої сили, які знаходяться в його розпорядженні. За цим змістом підприємство і виявляє себе як елементарна або первина форма суспільного капіталу. Як така форма він і представляє інтерес для макроекономічного аналізу.

Тут треба зазначити, що саме поняття “потенціал” треба розглядати з деяких боків:

- 1) Потенціал як кількісне співвідношення наявних і використаних капітальних ресурсів; які і в якій кількості можливі і треба використовувати; які кількісні результати при цьому можливо очікувати.
- 2) Потенціал — це і якісна характеристика тих відносин, які складаються між окремим підприємством і державою; між підприємствами в межах даної галузі; а також в середині конкретного підприємства.
- 3) Говорячи про кількісний і якісний аспект потенціалу, треба пам'ятати, що велике значення відіграє людський потенціал, тобто інвестицій в інновацій як результат людського інтелекту, підприємницької спроможності і господарського досвіду.

В світовій економічній науці процес відтворення розглядається у двох аспектах — як суспільне та індивідуальне відтворення

ня, його мікро- і макро- рівні. Для ринкової економіки історично і логічно вихідним є індивідуальне відтворення, що обумовлюється атомізованою структурою ринкової економіки в її історично першій формі, коли індивідуальна приватна власність на засоби виробництва була пануючою. Відтворення же на макрорівні складалось під впливом і в результаті відтворення на мікрорівні. Збалансованість суспільного відтворення складалось під впливом механізму конкурентної боротьби. Стан сфери суспільного відтворення в умовах переходу до ринку визначається появою дестабілізуючих процесів, обумовлених, з одного боку, невизначеністю цільових установок і втратою адміністративних важелів державного управління економіки, а, з іншого боку, дезорієнтацією інвесторів в результаті інфляційного коливання ринкових цін і розподілу ресурсів. Таке положення було зрозуміло, але впродовж визначеного терміну в певних умовах.

Крім того, технічна основа нашої економіки продовжує залишатися індустріальною. Вона була такою і в плановий період. Є закон, що кожна нова економічна система в період свого становлення розвивається на технічній основі попередньої системи. За роки реформ індустріальний сектор був відкинтий назад, тобто амортизація перевищує інвестиції.

Амортизаційна політика дозволяє альтернативно підійти до визначення розмірів амортизаційних відрахувань, здійснювати управління витратами, доходами і фінансовими результатами, накопичувати необхідні фінансові ресурси і раціонально використовувати їх для потреб відтворення необоротних активів. За допомогою амортизації регулюється швидкість обороту основних фондів, інтенсифікується процес їх відтворення, реалізується технічна і виробнича політика.

Неповне і нецільове використання українськими підприємствами амортизаційних відрахувань для оновлення основних фондів обумовлено діючою фіскальною політикою держави і несучасною методикою обліку цільового використання амортизації. Цими проблемами займаються такі економісти як Г. Г. Кирейцев, Н. Н. Єрмоленко, Н. Н. Скворцов, Н. К. Назимова. Видатний фінансовий аналітик Е. Ф. Бригхем розглядає амортизаційні відрахування взагалі як експлуатаційні витрати, які не породжують грошових витрат. А. Е. Булатов підкреслює, що в певних умовах частка амортизаційних фондів може служити

джерелом нагромадження і розширеного відтворення. Загальною економічною основою використання частки коштів амортизаційного фонду на цілі нагромадження виступає розрив в строках вартісної і натурально-речової заміни зношених основних фондів. Він створюється за рахунок того, що вартість спожитої частки засобів праці постійно накопичується у вигляді фондів, в той час як частково зношені засоби праці продовжують використовуватися на практиці. Амортизаційні фонди формуються пропорційно кругообігу основних фондів, встановлюються в законодавчому порядку і їх пряме призначення — сприяти розширеному відтворенню. Тобто вони виступають одним з джерелом відтворювального процесу, що можна вважати і джерелом відтворювального потенціалу.

На сонові результатів вибіркового дослідження, яке було впроваджено в 2007 р. Міністерством економіки та Держкомстатом, виявилось, що 55 % опитаних підприємств виказали категорично негативне відношення до діючого амортизаційного законодавства, 40 % — не можуть пристосуватися до трьохмірної класифікації основних фондів. В середньому про зацікавленість у застосуванні прискореної амортизації виказали 19,5 % підприємств, а 63 % — за підтримку прямолінійних методів її нарахування [3, с. 41-47].

Головним недоліком діючої амортизаційної політики — її антиінвестиційна неправомірність через законодавчу регламентацію амортизації тільки як елемента розрахунку податку на прибуток і повного відриву нарахування амортизації від реального зносу в конкретних умовах їх експлуатації.

Що стосується інвестицій, то в нашій економіці прямі іноземні інвестиції вважають важливим джерелом відтворювального процесу завдяки їх ролі у запровадженні нових технологій. З цим важко не погодитись, але для цього необхідні спаринг-партнери з українського боку. Іноземні інвестиції можуть виконувати свою роль тільки за умови, що вони будуть допоміжними, а головними стануть свої внутрішні. У переважній більшості наших підприємств відсутнє розуміння самої природи інвестицій. У них вона зводиться виключно до грошей. А інвестиції — це і лізинг, і венчурний капітал, і франчайзинг, і вивчення досвіду, і новітні технології тощо. Крім того те, що ми називаємо іноземними інвестиціями, насамперед не є такими. Офшори — не закордон. Саме

звідти і надходять 90 % “іноземних” інвестицій. Акумулявання вітчизняного капіталу за кордоном створює головну проблему — повернення їх у вигляді інвестицій на батьківщину.

Це явище має суперечливу властивість. З одного боку, власники капіталу зацікавлені в поверненні коштів на батьківщину, оскільки норма прибутку в Україні з урахуванням можливостей офіційної і тіньової економіки значно перевищує норму прибутку від використання коштів за кордоном. З іншого боку, тіньовий характер капіталу стримує його повернення внаслідок високого ступеня ризику, що пов’язано з необхідністю обґрунтування характеру походження коштів, які використовуються для особистих цілей.

Що стосується внутрішніх інвестицій, то підприємства наптовхуються на обмеження ресурсів як з боку держави, так і банківського капіталу. Тому сьогодні необхідно перейти до нового класу управління бізнесом: “управління вартістю” повинно замінити застаріле “управління фондами” [2].

Інвестиції напряму пов’язані з інноваціями. Система, яка раніше існувала з реалізації науково-технічних, технологічних розробок і винаходів, більш відома як впроваджувальна, була розрахована на іншу модель господарювання, не на ринкову економіку. З відмовою від цієї моделі часто ліквідувались чи послаблялись ті структури, без яких неможлива і в умовах ринкової економіки повноцінна інноваційна діяльність, наприклад патентна служба. З іншого боку, в потрібній якості не створювалися і не розвивалися такі інноваційні структури, які пов’язані переважно з ринком, наприклад, служба маркетингу. Це призвело до того, що інноваційний потенціал складався стихійно, його структурі був притаманний внутрішній дисбаланс. Таке становище стало гальмом в реалізації науково-технічних розробок і винаходів, які вже малися; вимиванню зі структури експорту та з внутрішнього ринку вітчизняної наукомістської продукції.

Сьогодні інноваційний розвиток економіки входить до числа головних державних пріоритетів внутрішній політики таких провідних країн, як США, Японія, держав ЄС і ряду держав Південно-Східної Азії. Дослідженню шляхів і проблем інноваційного розвитку економіки присвячені наукові роботи таких українських вчених, як В. Олександрова, О. Амоца, В. Геєц, М. Долишний, Е. Лапко, Ю. Макогон, Б. Малецький, А. Мокий,

Л. Федулов, Ю. Шкворець. Інноваційна активність визначається вибором і реалізацією відповідної стратегії інноваційного розвитку, ступенем забезпеченості тими чи іншими ресурсами в інноваційній сфері, якістю інноваційного менеджменту. Питома вага інноваційних досягнень в національній економіці безпосередньо пов'язана з ефективністю державної інноваційної політики і розвитком інноваційної інфраструктури в країні.

Інноваційний розвиток обумовлює розгляд таких груп факторів, як законодавчі, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, техніко-технологічні, соціальні, економічні, гуманітарні, інформаційні. Георгій Клейнер пропонує концепцію реформування з урахуванням стратегічного потенціалу. Під останнім розуміється сукупність тих ресурсів, властивостей і особливостей, які визначають можливість ефективного функціонування з урахуванням зовнішніх факторів. В такому контексті, ціллю є збереження, розвиток і найліпше використання стратегічного потенціалу.

Аналіз стратегічного потенціалу представляє собою непросту задачу. Але вона є початковим етапом комплексу заходів по розробці комплексної стратегії, як сукупності взаємопов'язаних рішень за базовими напрямками діяльності, для прийняття як стратегічних, так і тактичних рішень.

Але відома інша точка зору, яка пропонує не займатися розробкою того, що можна придбати на стороні. Якщо відхилитися від принципів самовідтворювальності, то постає питання нестачі коштів.

Грошово-кредитна політика нашої держави ще не спрямована на інноваційне відтворення виробничого потенціалу. Вона скоріше спрямована в основному на рішення проблем обігу, а не виробництва, не зорієнтована на матеріальні потоки.

Відновлення функціонально-повноцінного розширеного відтворення на макрорівні припускає не просто випуск товарів і послуг, але й здатність кожної промислової одиниці на макрорівні продукувати власні внутрішні технологічні капіталовкладення.

Здатність випускати товари ще не робить виробництво відтворенням. Відтворення і його потенціал напряму визначаються здатністю генерувати нагромадження, які перетворюються в технологічні капіталовкладення.

Стабільне функціонування нової економічної системи характеризується нарощуванням технологічної бази, підвищенням

рівня освіти і виникненням здатності створювати передумови своєї власної подальшої життєдіяльності, тобто відтворюватися в простому і розширеному масштабі.

В цьому контексті великого значення набуває поняття “людський капітал”, причому не лише для економістів-теоретиків, а й для підприємств і фірм. В світі набуває значення нагромадження людського капіталу, як найбільш цінного зі всіх видів капіталу. Одним з засобів нагромадження людського капіталу є інвестування в людину, в його здоров’я, освіту. Виділяють такі складові людського капіталу: капітал освіти, капітал здоров’я і капітал культури.

З точки зору характеру сприяння економічному добробуту, суспільства розрізняють споживчий і продуктивний людський капітал. Споживчий створює потік послуг, які безпосередньо споживаються і таким чином сприяють суспільній користі. Це може бути творча і освітня діяльність. Результат такої діяльності виражається в наданні споживачу таких послуг, які призводять до появи нових способів задоволення потреб чи підвищення ефективності існуючих способів їх задоволення.

Продуктивний капітал створює потік послуг, споживання яких сприяє суспільній користі. В цьому випадку маємо на увазі наукову і освітню діяльність, яка безпосередньо відбивається на прикладному застосуванні саме у виробництві: створення засобів виробництва, технологій, виробничих послуг і продуктів.

Людський капітал — важлива складова сучасного продуктивного капіталу, яка представлена притаманним людині запасом знань, розвинених можливостей, які визначаються інтелектуальним і творчим потенціалом.

Сьогодні одним з найважливіших компонентів вкладень в людський капітал в багатьох країнах є витрати на навчання на виробництві.

Джерелом вкладень в людський капітал може і повинна виступати насамперед держава (уряд), а також недержавні суспільні фонди і організації, регіони, окремі фірми, домогосподарства. Держава в цій області використовує примусові і спонукальні заходи. До примусових відносяться обов’язкова формальна освіта в обсязі середньої школи, обов’язкові медичні профілактичні заходи. Але ж головним є спонукальні заходи. Уряд має два діючі заходи, які використовуються з метою зміни розмірів приватних інвестицій в людину, які здійснюються автоматично

через ринок: він може впливати на доходи тих, хто робить (через систему податків і субсидій), а також регулювати ціну придбання людського капіталу (регулюючи ціни використаних ресурсів). Особливою є роль держави у формуванні таких сфер людського капіталу, як освіта і охорона здоров'я.

В створенні активів людського капіталу вагома роль окремих компаній. Вони бувають самими ефективними “виробниками” цього капіталу, оскільки володіють умовами, при яких може бути надана відповідна поточним потребам підготовка персоналу, а також володіють інформацією щодо найбільш перспективних напрямків вкладання коштів в навчання і підготовку. Однак, компанії роблять інвестиції до тих пір, доки ці інвестиції приносять чистий дохід. Інвестиції в людський капітал активізують віддачу, підвищують продуктивність праці, скорочують втрати робочого часу, звісно, укріплюють конкурентоспроможність.

За висновками Світового Банку, 64 % багатства — це людський капітал. Він є більш важливим, ніж природні ресурси чи нагромаджене багатство. Саме людський капітал виступає сьогодні показником конкурентоспроможності, економічного зростання і ефективності. Людський капітал визначається як особливий вид капіталовкладень, як сукупність витрат на розвиток відтворювального потенціалу людини. Але ж і сам людський капітал є часткою всього сукупного відтворювального потенціалу економіки.

Відтворювальний потенціал — це можливість стабільного успішного розвитку на основі правильного раціонального і ефективного використання всіх засобів, що маютьсся. Категорія “відтворювальний потенціал” є синтетичною категорією, яка складається з: науково-технічного, виробничо-технологічного, фінансово-економічного, кадрового, інноваційного потенціалів.

Потенціал можна розглядати не лише як суму ресурсів, а як систему останніх, використаних комплексно. Тобто лише обов'язкова взаємодоповнювальність усіх частин сукупного потенціалу. Причому одні можливості виступають як активна частка потенціалу, а інша — як пасивна. Це дозволяє виділяти інтенсивні і екстенсивні резерви підвищення ефективності.

За ступенем використання можливостей господарського суб'єкту потенціал підрозділяється на фактичний (що досягнутий в теперішній момент) і перспективний.

Іншими словами, постає найбільш вагома задача — розробка теоретико-методологічного обумовлення порядку формування і використання джерел відтворювального потенціалу, адекватної характеристики його структуру, визначення соціально-економічних наслідків сучасного стану формування в трансформаційних умовах і майбутніх змін. Недостатня розробка зазначеної проблеми, її теоретичне і практичне значення для забезпечення умов ефективного відтворювального розвитку обумовлюють необхідність подальшого дослідження. Причому до факторів макроекономічної незбалансованості, що безпосередньо оказали вплив на формування економічного потенціалу трансформаційної економіки, варто віднести:

- руйнування єдиного економічного простору (але можливим стає здійснення зовнішньоекономічної діяльності);
- фінансова дестабілізація, що проявляється в дефіциті державного бюджету й неможливості держави надавати повноцінну підтримку стратегічно важливим підприємствам і галузям;
- політична нестабільність, що перешкоджає економічній діяльності господарюючих суб'єктів;
- відсутність нормативно-правової бази, здатної ефективно регулювати діяльність суб'єктів щодо розвитку ринкових відносин в Україні.

Проблема реалізації відтворювального потенціалу в умовах переходу до ринку безпосередньо пов'язана з формуванням уявлень про закономірності такого переходу й визначенням кінцевих завдань ринкової трансформації національної економіки.

Це пояснюється тим, що зміни в системі економічних відносин, пов'язані з переходом до ринку, самим безпосереднім чином впливають на визначення потенціалу таких змін, або іншими словами — організаційного ресурсу старої системи, придатного для застосування в нових умовах.

Література

1. Борисов Г. В. Инвестирование в человеческий капитал в условиях трансформирующейся экономики России // Вестник С.-Петербургского ун-та. — СПб., 1998. — Сер. 5, экономика, вып. 2. — С. 17-23.

2. Зверяков М. И. Тенденції розвитку ринкової інфраструктури.
3. Хмелевский Е. Амортизаційна політика і оновлення промислово-виробничих основних фондів // Економіка України. — 2008. — № 3. — С. 41-47.
4. Клейнер Г. Концепція формування з урахуванням стратегічного потенціалу підприємства. — М., 2007.
5. Бородюк В. Результативність економічних реформ в Україні. — Економіка України. — 2006. — № 7.

Резюме

В статті розглядаються проблеми макроекономічного характеру на пути воспроизводственных процессов в условиях трансформационных изменений в экономике Украины. Особое внимание уделяется воспроизводственному потенциалу, как мощному источнику выхода экономики Украины на новый уровень, а также структуре воспроизводственного потенциала. Именно взаимосвязь и сложное комплексное использование последних обеспечивает положительную динамику дальнейшему развитию экономики.

Рецензент канд. економ. наук, доцент В. П. Яценко

УДК 336.77.067

Г. О. Хімчук

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ПО АКТИВНИМ ОПЕРАЦІЯМ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Однією з характеристик, притаманних діяльності сучасних банків, є ризикованість активних операцій. Сучасні умови діяльності банківської системи ускладнюються збільшенням обсягів неякісних позичок, перш за все споживчих. В умовах фінансової кризи та втрати платоспроможності населенням банки змушені реструктурували кредитні портфелі, застосовувати заходи щодо впровадження так званих “кредитних канікул”, що безумовно впливає стійкість банків та банківської системи в цілому. Така діяльність та її результати мають бути предметом досліджень як теоретиків та науковців, так і практикуючих менеджерів та регулюючих органів.

Враховуючи особливість банківської діяльності, специфіку використання здебільшого залучених та запозичених коштів,